

Unes pintures pre-romàniques a Sant Pere Desplà

Josep Calzada i Oliveras

Sant Pere Desplà és avui una església romànica situada al cor d'una espessor impressionant de bosc del sector centre-occidental de la comarca de la Selva. Just al centre d'aquesta comarca, com una anella que lliga el pla amb la muntanya, hi ha la població de Santa Coloma de Farners, que ostenta la capitalitat de la comarca. En canvi, l'església de Sant Pere Desplà es troba a nord-oest d'Arbúcies, una altra bella població selvatana, i en un planell insospitat pel qual per arribar-hi ha de circular encaixonat per forts pendissos de muntanya. Però una vegada arribat a l'església, hom es queda sorprès de trobar-se efectivament en un magnífic mirador natural encimbellat sobre dues valls profundes, damunt les quals s'aixeca, a un costat, la serralada que descobreix al bell cim la població de Sant Hilari Sacalm i, a l'altra, la impressionant i altiva mola de les Agudes. Això, doncs, explica molt bé el nom de Sant Pere Desplà —en la documentació llatina és «Sancti Petri de Plano»—, perquè aquesta església i l'antiga casa pairal de Can Ferrer, avui habitada pels Srs. Dalmau, són els únics edificis que hi ha en aquest planell, situat a 750 metres d'altura i que civilment i eclesiàstica pertany a Arbúcies, però des d'un punt de vista orogràfic és un reducte de les Guílleries, en contacte ja amb el Montseny.

Tot i que en la documentació medieval es parla de l'església *parroquial* de Sant Pere Desplà —així ho hem pogut llegir també en els pergamins de Can Ferrer— crec que això no és res més que una supervivència, en temps posteriors, d'una parroquialitat que segurament havia tingut aquesta església en temps més reculats. De fet, la veu de la tradició que ha conservat la família Dalmau, successors avui de l'antiga nissaga dels Ferrer, diu que Sant Pere Desplà havia estat una de les parròquies que atenia un dilatat sector format per masies i cases de pagès, pertanyents, segons que sembla, al bisbat de Vic.

Però ja Alsius-Pujol, en trobar englobades en un sol assentament d'un llibre de feus del bisbat de Girona (1362) les tres esglésies, la de Sant Quirze i Santa Julita d'Arbúcies, la de Sant Pere Desplà i la de Santa Maria de Lliers,

qualificades de parròquies, interpretaren que aquestes dues últimes havien de conceptuar-se com a sufragànies de la parròquia d'Arbúcies.¹ Que això era així, almenys des del segle XIV, en tenim constància documental en les Visites Pastorals. Referint-nos ara només a Sant Pere Desplà, en la Visita Pastoral del 1383 pel bisbe Arnau de Montrodon es diu que a la parròquia d'Arbúcies hi ha la «*Capella Sancti Petri de Plano*», en la qual no hi ha cap benefici.² No s'hauria qualificat de capella una església parroquial independent i amb benefici de la Rectoria curada. Però la cosa queda més clara encara en la Visita del 1423, en la qual es diu que el bisbe Bertran visità personalment la *parroquial* de Sant Pere Desplà, en la qual no hi ha cap clergue i que actualment («pro nunc») és una *sufragània* de l'església d'Arbúcies.³

Aquesta Visita Pastoral és, doncs, un document que ens fa conèixer l'exacta categoria de l'església de Sant Pere Desplà. Se li dóna el qualificatiu de *parroquial* perquè era una antiga parròquia del sector, però que «ara», diu, és una sufragània d'Arbúcies. I des de llavors ha continuat fins als nostres dies aquesta situació de sufragània. Així consta explícitament en tota la llarga llista de Visites Pastorals que hem consultat a l'arxiu diocesà de Girona, tant pel que es refereix a Sant Pere Desplà com a Lliors. Però hi ha evidentment una diferència notable entre Lliors i Sant Pere Desplà. A Lliors hi havia un nucli de població prou suficient per tal que en la major part de Visites Pastorals de la parròquia d'Arbúcies hi trobem la relació d'aquesta sufragània. En canvi són majoria les Visites Pastorals que no inclouen cap referència de l'església de Sant Pere Desplà, la qual cosa s'explica perquè ja en la Visita del 1423 es fa constar que en aquesta sufragània d'Arbúcies «est unicus parochianus». O sigui, que només hi havia una sola casa. I també es fa constatar que el cap d'aquesta casa era *Arnau Ferrer*, el qual declara al bisbe Visitador que un tal Torrers de Cerdans, de la diòcesi de Vic, no ha pagat la mesura anual de blat que des de fa quinze anys té obligació de pagar amb destí a les llànties de l'església de Sant Pere Desplà per raó del mas que posseeix vulgarment anomenat d'en Vila.

Diguem de passada dues coses. Una és que encara avui Cerdans és un dels agregats del municipi d'Arbúcies. I l'altra és que en les Visites Pastorals hi trobem dues vegades ressenyat el cognom Ferrer, corresponents evidentment a dos hereus propietaris de la casa pairal de Can Ferrer. El primer que trobem registrat és Arnau Ferrer (*Arnaldus Ferrarius*), que, com hem vist, és del 1423. I el segon, del 1626, és el de Benet Ferrer (*Banet Farrer*), al qual el Visitador mana que recobri el calze de l'església que té empenyorat i que pagui quatre lliures i dotze sous per dret de Visita.⁴

De totes maneres la relació de Sant Pere Desplà l'hem trobada en divuit Visites Pastorals, i mai no figura com a parròquia independent, sinó com a

1. ALSIUS I PUJOL: *Nomenclàtor* 1883, pp. 12 i 13. I és curiós que en cap dels dos Nomenclàtors de finals del mateix segle XIV, un de l'arxiu catedralici i l'altre de l'arxiu diocesà, de Girona, tot i que hi figuren l'església parroquial de Sant Quirze d'Arbúcies i l'església parroquial de Santa Maria de Lliors, no s'hi troba ressenyat Sant Pere Desplà, ni com a capella. Això vol dir segurament que ja en aquesta època no hi havia en aquesta església cap capellà amb cura d'ànimes. De fet, en la primera Visita Pastoral que es refereix a Sant Pere Desplà, que és la del 1383 pel bisbe Montrodon, ja es fa constar que en aquesta església «nullum est beneficium».

2. Visita Pastoral del 1383 pel bisbe Montrodon. *A.D.G.*, vol. 14, foli 22.

3. Visita Pastoral del 1423 pel bisbe Bertran. *A.D.G.*, vol. 18, foli 23.

4. Visita Pastoral del 1626 pel bisbe Senjust. *A.D.G.*, vol. 90, foli 15.

capella o com a sufragània de la parròquia d'Arbúcies. I també és una constant l'afirmació que en aquesta sufragània no hi ha cap benefici ni clergue, com tampoc no hi ha mai, i tot això durant molts segles, la Reserva del Santíssim, ni fonts baptismals, ni els olis sagrats, si bé s'hi troben els objectes i la indumentària imprescindibles per celebrar-hi la missa. I és curiós que mentre a començaments del segle XVI s'enumeren tres altars —el major dedicat al titular sant Pere, el de Santa Maria Magdalena, i el de Sant Bartomeu—,⁵ des de la Visita Pastoral del 1560 endavant es diu que hi ha un sol altar, el de Sant Pere.⁶ Avui, en canvi, hem pogut veure que en aquesta església hi ha dos altars laterals, a més de l'altar major. Es gairebé segur que aquests dos altars laterals foren posats més modernament, seguint però, potser inconscientment, l'antic nombre del tres altars.

I encara es prescriu en una de les Visites Pastorals que els nou nats s'hauran d'anar a batejar a l'església parroquial d'Arbúcies.⁷ I en un altra es fa constar que els parroquians de Sant Pere Desplà han d'anar a rebre els sagraments a l'església d'Arbúcies, si bé «los cossos se soterran en lo sementiri de dita Capella».⁸ Encara sort que els parroquians que necessitaven batejar els fills i rebre els sagraments no eren gaires, ja que, com es fa constar en diverses Visites Pastorals, només hi havia una sola casa, que, com hem vist, era la de can Ferrer.

I per acabar les referències documentals de Sant Pere Desplà en les Visites Pastorals crec d'interès fer constar que el bisbe Parcero en la Visita que practicà l'any 1639 fa constar el mal estat de la capella de Sant Pere Desplà, i diu que quasi està destruïda («fere diruta est») i en greu perill de caure («in magnum periculum demoliendi»). En conseqüència el Visitador «mana que no se diga missa fins dita capella sia reparada del perill que te de caure y fins que lo altar sia ornat de tovalles y altres ornaments atesa la indecentia en que està».⁹

Aquestes paraules, al meu entendre, ens descobreixen que en aquests anys, a la primera meitat del segle XVII, la construcció romànica de Sant Pere Desplà, segurament per obra del temps i per manca de cura dels homes, es trobava en molt mal estat. I fou llavors que per la indicació del bisbe Parcero degué posar-se remei al mal aterrant la volta romànica de pedra, que devia amenaçar de caure, i per la raó que sigui, potser per una raó econòmica, se la substituï per l'humil encavallada de fusta a base de jàsseres i cairats que aguanten la teulada, i que és la que avui encara hem pogut veure. De fet, l'any 1679, o sigui, al cap d'uns quaranta anys, el bisbe Balmaseda inclou la relació de la capella de Sant Pere Desplà en la seva Visita Pastoral a Arbúcies, i fa constar que la troba «bene ornata», o sigui, que la reparació havia estat feta.¹⁰

Després d'aquesta repassada al contingut de les Visites Pastorals, la qual ens ha permès reconstituir la petita història de l'església de Sant Pere Desplà des del segle XIV fins avui, cal afegir encara que coneixem la que és, fins

5. Visita Pastoral esmentada del 1423 pel bisbe Bertran.

6. Visita Pastoral del 1560 pel bisbe Arias. *A.D.G.*, vol. 55, foli 133.

7. Visita Pastoral del 1584 pel bisbe Cassador. *A.D.G.*, vol. 70, foli 188.

8. Visita Pastoral del 1573 pel bisbe Tocco. *A.D.G.*, vol. 61, foli 97.

9. Visita Pastoral del 1639 pel bisbe Parcero. *A.D.G.*, vol. 97, foli 227.

10. Visita Pastoral del 1679 pel bisbe Balmaseda. *A.D.G.*, vol. 105, foli 387.

avui, la primera referència documental escrita d'aquesta església, que és del segle XIII. Es tracta de la butlla del papa Innocenci IV, de l'any 1246, a favor del monestir de Sant Salvador de Breda.¹¹ En aquest document es confirmen al dit monestir, entre altres possessions: «Ecclesia Sancti Quirici de Arbucies... ecclesiam Sanctæ Mariæ de Lisaus, et Sancti Petri de Plano, et quidquid juris habetis in eadem parochia».

Aquest document, doncs, avala l'existència de Sant Pere Desplà en el segle XIII. I també ens descobreix que aquesta església sufragània, igual que la de Santa Maria de Lliors, i la pròpia parroquial d'Arbúcies, eren possessió del monestir de Sant Salvador de Breda, ja en el segle XIII. Això explica que en les Visites Pastorals es faci constar repetidament que el benefici de la Rectoria curada d'Arbúcies s'atorga a col·lació de l'abat de Sant Salvador de Breda.

També descobrim en aquest document del segle XIII que ja en aquesta època Arbúcies era la parròquia del sector, mentre que Lliors i Esplà eren dues sufragànies seves. Aquesta situació, doncs, venia de lluny. Arbúcies era el nucli de població de més antiguitat en aquest sector geogràfic de vora el Montseny. I per entendre que això venia de lluny n'hi ha prou de recordar que en la donació de la *villa Elzeda* a la Seu de Girona que féu Carles el Senzill, des de Turno, l'any 898, es diu que aquesta important propietat afrontava a costat nord amb Santa Coloma de Farners («pervenit ad Sanctam Columbam»), i a costat sud amb Arbúcies («usque ad confines Arbucie»).¹²

Això n'hi ha prou, com ha dit Millàs Vallicrosa, per entendre que en el segle IX el sector comarcal Guillerics-Montseny apareix força poblat, volem dir amb diferents nuclis de població, dos dels quals, Santa Coloma i Arbúcies, entre altres, han arribat amb el mateix nom fins a nosaltres, tot i que segurament no eren aleshores més que uns petits i incipients nuclis urbans.

En aquest document del segle IX no hi surten ni Lliors ni Esplà, cosa que no ha d'estranyar tractant-se de citar només unes afrontacions. I tampoc no surt Sant Pere Desplà en l'acta de consagració de l'església de Santa Coloma de Farners, de l'any 950, cosa igualment explicable en un document d'aquesta naturalesa, en el qual només s'esmenten les esglésies que en aquella efemèrides foren donades en possessió de la nova església consagrada, com és ara l'església de Castanyet («ipse Ecclesia Sancto Andree que est sita in Castagneodo»).¹³

Així, doncs, jo no he tingut temps de trobar documentació escrita anterior al segle XIII referent a Sant Pere Desplà, tot i que és possible trobar-ne regirant els papers del monestir de Sant Salvador de Breda que hi ha a la biblioteca de Peralada i que penso abordar quan pugui.¹⁴ Però quan emmu-

11. Butlla del papa Innocenci IV en favor del monestir de Sant Salvador de Breda. *España Sagrada*, 45, p. 334.

12. Precepte de Carles el Senzill a favor de la Seu de Girona. *España Sagrada*, 43, p. 392.

13. Acta de consagració de l'església de Santa Coloma, del 950. *Villanueva - Viaje Literario*, vol. XIII, pp. 245-247.

14. També el Doctor Antoni Pladevall ens ha assabentat que a l'arxiu parroquial d'Arbúcies hi havia una Consueta, que ell havia tingut a les mans, en la qual podia haver-hi alguna dada interessant sobre Sant Pere Desplà. Però també ens digué l'il·lustre historiador que sabia que aquesta Consueta havia passat a mans o en poder d'una persona particular. Hem indagat i hem aconseguit interessar l'actual rector de la parròquia d'Arbúcies, el qual fins avui no ha pogut esbrinar res sobre el particular. Dissortadament, la Consueta no és pas a l'arxiu parroquial, i el rector que intervingué en aquest assumpte és mort ja fa anys.

deix la documentació escrita, a vegades tenim sort de comptar amb una altra expressió documental, no escrita, sinó de tipus arquitectònic i arqueològic, no menys eloqüent i interessant. I aquest és el cas de Sant Pere Desplà.

Fins ara sabíem que a Sant Pere Desplà s'hi havia aixecat en el segle XIII una església de bella construcció romànica que ha arribat fins als nostres dies. Es tracta d'un exemplar d'estil romànic ja evolucionat, amb uns carreus grossos i ben tallats, que són de pedra granítica del país, que el vulgar de la gent coneix amb el nom de pedra «d'ull de serp». És la mateixa amb la qual s'aixecà l'església de Sant Pere Cercada, que indubtablement és l'edifici romànic més notable, tant per les seves proporcions, com per les característiques, de tota la comarca de la Selva.

Aquesta construcció romànica de Sant Pere Desplà no té, com és lògic, la grandiositat de l'església monacal de Sant Pere Cercada. És un edifici modest d'una sola nau, amb un absis de semicercle, però de proporcions molt ben aconseguides. Diríem que aquesta església és també un document testimonial del segle XIII, molt taxatiu, ja que ens descobreix l'existència d'una església amb capacitat d'oferir un servei religiós a una feligresia almenys tan nombrosa com la de Lliors. Per mi és una mica d'enigma l'existència d'aquesta església de Sant Pere Desplà, de proporcions com les normals de tantes esglésies rurals romàniques, si la seva feligresia només es reduïa a una sola casa, com apareix en les Visites Pastorals.

Però aquesta dificultat de desllorigar l'enigma s'accentua si tenim en compte que aquesta construcció romànica del segle XIII no fou l'origen de Sant Pere Desplà, sinó que en realitat en el mateix lloc que ocupa aquesta església romànica n'hi havia hagut una altra de pre-romànica en època alto-medieval i d'unes proporcions semblants.¹⁵ Això, però, és una descoberta que s'ha fet recentíssimament i que passem de seguida a explicar breument perquè no permet fer-ho d'altra manera la naturalesa d'una comunicació a aquesta Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, que enguany se celebra a la comarca de la Selva.

Succeí, doncs, que el Sr. Josep Dalmau i Serrahima, propietari actual de l'antiga casa pairal Can Ferrer, i el llavors diputat provincial Antoni Plans aconseguiren que la Diputació de Girona encomanés al Servei de Restauracions de Monuments, dirigit per l'arquitecte Sr. Joan Maria de Ribot i de

15. Potser l'enigma no és tal, o no és tan difícil d'explicar. És possible que Sant Pere Desplà fos encara parròquia independent quan s'aixecà la construcció romànica del segle XIII i que la seva funció s'estengués, a més del mas Ferrer, a altres parroquians del costat de Vic.

Però tampoc no seria l'únic cas, al nostre bisbat, d'una parròquia amb una sola casa. Avui encara hi ha l'església de Sant Quintí, al sector de Sant Esteve d'En Bas, la qual fou una parròquia des de l'antigor fins al segle XVIII que va extingir el bisbe Lorenzana, i només tenia una casa, El Mercadal, que avui encara també existeix. Mossèn Joan Pagès, actual rector de les Preses i erudit historiador, ha trobat que a finals del segle XIV era rector de Sant Quintí Jaume de Santa Creu, el qual féu un establiment de la rectoria a en Mercadal, perquè ell, el rector, no podia viure a Sant Quintí i temia que la casa rectoral vingués a menys i caigués. El rector vivia a Sant Esteve d'En Bas, i sembla que amb els terratrèmols del segle XV devia aterrar-se la casa rectoral i l'església. Aquesta es tornà a aixecar, però la rectoria no. I diu Joan Pagès que encara l'any 1784 el rector de Sant Quintí féu un altre establiment a Joan del Mercadal i la seva esposa Guillema.

Si hem fet aquesta digressió en nota és per a constatar que l'enigma no consisteix pas a trobar documentada una parròquia amb una sola casa, sinó més aviat en el fet que l'església parroquial tingui unes proporcions que exigeix una feligresia tan petita.

Però a Sant Pere Desplà resulta que els murs laterals de l'església pre-romànica ja tenien, si fa no fa, la mateixa llargària que els de la construcció romànica del segle XIII. Això sembla indicar que en aquella època tan reculada Sant Pere Desplà devia tenir una feligresia més gran.

Batlle, la consolidació i restauració de l'església romànica de Sant Pere Desplà, la qual estava en un estat tan precari de conservació que fins amenaçava ruïna. I quan en aquest any 1983 s'estava a punt de finalitzar aquesta obra de restauració, la veterania de l'esmentat Servei i la intel·ligent perícia del paleta i mestre de cases, Sr. Joan Verdaguer, han fet possible la inesperada i feliç troballa d'unes pintures pre-romàniques i per tant d'uns paraments d'una església pre-romànica de Sant Pere Desplà.

Es tracta d'un cas semblant, diríem que idèntic, al de les pintures pre-romàniques de Campdevàrol. En fer-se a Sant Pere Desplà la construcció romànica del segle XIII, es volgué aixecar un nou absis de més gust i seguretat de més envergadura que el pre-romànic. Això implicà la destrucció d'aquest. Però també es volgué fer una nau amb volta de pedra, de punta d'ametlla, i per això sortosament es conservaren els murs laterals de l'antiga i mil·lenària construcció i es féu un doblament de paret que pogués aguantar el pes de la volta nova. Sortosament el tros de mur nou només fou adossat al vell, i ara, quan es rematava l'obra de restauració de l'únic tros de volta romànica que quedava (perquè ja hem vist que aquesta volta romànica fou derruïda en la primera meitat del segle XVII), aparegueren unes pintures murals que feliçment havien quedat amagades durant set segles a la paret antiga.

La resta de la història ja s'ha publicat a la premsa. El Sr. Joan Saqués, el Dr. Joan M.ª de Ribot i el qui això subscriu es personaren a Sant Pere Desplà quan només hi havia descoberts dos fragments pictòrics, però amb això sol pogueren adonar-se de la importància excepcional de la troballa. Aquella mateixa setmana es feren més cates que ja permeteren descobrir que hi havia temes pictòrics tot al llarg de les dues parets laterals, la del costat nord i la del sud, que anaren apareixent a mida que s'anava retirant troços del mur romànic que feia el doblament.

En aquest moment de la troballa s'invità els Sr. Joan Ainaud de Lasarte i Josep M.ª Xarrié a l'objecte d'emetre el seu valuós concepte, el Sr. Ainaud sobre la importància de les pintures i el Sr. Xarrié sobre la possibilitat de restaurar-les. Després de l'anàlisi feta «in situ» pel Sr. Joan Ainaud, quedà confirmada l'existència i la importància d'aquestes pintures.

En general, és fàcil comprendre'n el valor i la importància. A tot Catalunya fins ara només s'han detectat, que nosaltres sapiguem, tres conjunts de pintura pre-romànica: Campdevàrol, Sant Quirze de Pedret i Terrassa. El de Campdevàrol avui és desaparegut. A Pedret només s'han conservat dos fragments: el de l'«homo quadratus» dins un cercle i amb un paó reial al cim, i el de la creu patent amb braços que surten d'un gran cercle, i amb temes pictòrics dintre i fora del cercle. I a Terrassa és on fins avui hi ha més volum de pintura pre-romànica, perquè n'hi ha a la volta de l'absis de l'església de Santa Maria i del de Sant Miquel, i en els nínxols del mur-retaule de l'església de Sant Pere.

Si a això hi afegim que en totes les comarques gironines fins avui no s'ha detectat cap conjunt de pintura pre-romànica, és evident la importància de la troballa de Sant Pere Desplà.

Però encara hi ha un altre extrem a tenir en compte en aquesta consideració general sobre el valor i la importància d'aquestes pintures de Sant Pere Desplà. Cal pensar que sobre la pintura de l'Alta Edat Mitjana, que és el pont d'unió entre la pintura antiga i la pintura medieval, no tenim textos

escrits. És, doncs, molt important l'anàlisi de les pintures existents que anomenem pre-romàniques. Perquè amb el material existent a casa nostra de pintures antigues, vull dir pintura romana tardana, podem tenir un concepte d'aquesta època i tècnica antiga. I ja no cal dir que amb el material de pintura romànica del nostre país n'hi ha prou per al coneixement de la tècnica, del temari i de la concepció socio-històrico-religiosa d'aquesta pintura pròpiament medieval. Però ens falta conèixer més a fons l'anella, el punt d'unió entre la pintura antiga i la medieval. Perquè cada dia sembla més evident que el pas del món antic al medieval fou això, una anella, una continuïtat, una evolució natural, i no pas un trencament.

Les pintures de Sant Pere Desplà en el moment de la seva troballa.

I com que fins ara, almenys a casa nostra, teníem tants pocs conjunts d'aquesta pintura pre-romànica, la troballa de Sant Pere Desplà és molt important. No dubto pas a dir que aquestes pintures contribuiran molt a l'estudi d'aquest tema tan interessant. Perquè si per una part poden ajudar molt a confirmar el continuisme evolutiu de la pintura en l'època alto-medieval, també permetran potser aprofundir el nostre coneixement de les característiques pròpies d'aquest moment històric de la pintura, situat entre el món que s'ha anomenat «tardo-antico» i el de la pintura més pròpiament anomenada medievalista que començà ja ben entrat el segle XI.

Però passant ja a una consideració particular de les pintures pre-romàniques de Sant Pere Desplà, i cenyint-nos a l'estat actual de descoberta que no ha acabat encara, podem dir que aquest conjunt pictòric no és pas petit. No es tracta d'un o dos fragments petits. Es tracta de la decoració que emplenava tot el llarg espai dels dos murs laterals, que és de set metres de llargada aproximadament.

Per altra part, l'estat actual de descoberta ja permet afirmar gairebé amb seguretat que era una composició a base d'uns temes a la part superior, arrenclats tots a la mateixa altura al llarg de la paret. Són set escenes en total, amb tres fornícules o finestres intercalades en llocs desiguals. Totes aquestes escenes són de la mateixa factura. Es tracta d'uns arcs que consten de faixes pintades amb colors diferents. Els arcs descansen sobre uns capitells, tots ells d'una forma molt simple i arcaica, menys un dels que hi ha descoberts que és més elaborat. I aquests capitells rematen unes columnes, l'acabament de les quals encara està per descobrir. I dintre cada un d'aquests arcs hi ha pintada una figura humana, avui difícil de desxifrar, però totes elles mirant cap al presbiteri en actitud orant. Aquesta actitud fa pensar que a l'absis de la construcció pre-romànica, avui desaparegut, hi havia sens dubte la representació pictòrica principal. Hauria estat molt important saber quina era aquesta representació absidial vers la qual miren aquestes figures adorants.

Però sota aquesta composició pictòrica superior n'hi havia una altra, potser amb temes de més grans proporcions encara, que ara com ara només podem saber que existia a la paret del costat nord i que en part ha estat descoberta. Malauradament, com sol passar al costat nord, l'estat de conservació d'aquesta pintura és molt precari, i no ens permet saber què representa. Esperem que una possible restauració aconseguirà millorar aquest estat de coses.

En suma, podem dir que aquest conjunt de pintura pre-romànica de Sant Pere Desplà és un conjunt de proporcions sorprenents i que poden donar molt de joc.

Ja, a títol merament personal, ens arrisquem a fer algunes connotacions que creiem trobar en aquestes pintures.

Hi ha una cosa evident, i és que aquestes pintures certament són anteriors als segles XII-XIII que es féu el doblament de les parets per la construcció romànica. Per altra part, el seu caràcter arcaic és evident, ja que les pintures són fetes sobre fang. En els plecs dels vestits i en els contorns d'unes flors que hi ha pintades, hi trobem les línies amples circulars, que estan en concomitància, al nostre criteri, amb els trossos lineals del paó reial de Sant Quirze de Pedret, i amb els dels vestits que trobem a Santa Maria i sobretot a Sant Miquel de Terrassa.

Però diguem de seguida que, si a Pedret només hi trobem els colors reduïts al negre i mangra, a Sant Pere Desplà hi ha ja una diversitat de colors. Creiem que aquest és un punt interessant d'observació.

Un altre detall molt significatiu creiem que són les mans amb el dit gros aixecat i flexionat de les figures humanes de Sant Pere Desplà. Són exactes que les que trobem a Sant Miquel de Terrassa.

Sens dubte, hi ha un primitivisme i una irregularitat en aquestes pintures de Sant Pere Desplà, i intuïm que tenen poca o gens de relació amb l'exterior. Sembla, doncs, que més aviat deuen inscriure's a un corrent local i popular que es troba a Campdevàrol, Pedret i Sant Pere de Terrassa.

Això sol no vol dir que siguin totes aquestes d'una mateixa època o d'un mateix segle. Si sembla fàcil creure que les de Sant Pere Desplà són anteriors al medievalisme de la pintura romànica, no és fàcil precisar, avui encara, si pertanyen a un grau ja evolutiu de la pintura pre-romànica o si tenen més antiguitat. Si aquestes pintures poden restaurar-se, hom podrà disposar segurament de més elements de judici. De totes maneres, crec que si es pot acceptar que la premsa els hagi qualificat de pintures mil·lenàries, en un sentit ample, ja és més irresponsable que s'hagi precisat que són del segle IX. En això de fer precisions d'aquesta mena, l'experiència ensenya que és necessària molta prudència. Podrien molt bé ésser del segle X, i ja estaria bé.

I acabem dient que emparats en la benevolència de la Comissió Organitzadora per haver admès aquesta comunicació ja fora del terme assenyalat, creiem que és una comunicació que ve com l'anell al dit tractant-se d'una Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos que enguany se celebra a Santa Coloma de Farners, capital de la comarca de la Selva.

Si amb tot el que hem dit hom pot restar satisfet d'aquesta descoberta d'unes pintures pre-romàniques a Catalunya, crec que un dels millors regals que podia rebre aquesta XXVIII Assemblea era que aquesta descoberta s'hagi fet a l'interior de la comarca de la Selva precisament. Perquè Sant Pere Desplà està situat en la màxima pregonesa d'aquesta comarca i en un lloc llunyà de l'Empordà on la pintura medieval, almenys la romànica, no és una raresa. Però a la comarca de la Selva fins ara no es coneixia l'existència de cap mena de pintura d'aquesta època tan reculada, ni romànica ni pre-romànica, que nosaltres recordem. Això pot fer revisar esquemes fins ara estimats com força fonamentats en l'estudi històric de la pintura i per tant també de l'arquitectura romànica de les nostres comarques.

Val la pena doncs, celebrar-ho, i, com deia el Sr. Joan Ainaud de Lasarte, val la pena viure quelcom que només nosaltres ara podem tenir: el goig d'haver assistit al naixement d'unes pintures pre-romàniques, les de Sant Pere Desplà.